

Henryk Ćmiel *OSPPE*

UWAGI TEOLOGA NA TEMAT SAKRAMENTALIÓW

Pojęcie ‘sakramentaliów’ stanowi pochodną pojęcia sakramentu. Ma swoją genezę w XII wieku, kiedy to pojawiła się konieczność jednoznacznej interpretacji sakramentów jako takich. Gdy ustaliła się liczba siedmiu sakramentów, akcje liturgiczne znajdujące się w pewnej bliskości z sakramentami (np. błogosławieństwo wody chrzcielnej, różnych olejów dla namaszczeń, ołtarza dla Eucharystii), choć cieszyły się należnym szacunkiem, to jednak nie uzyskały rangi sakramentów. Nadano im rangę ‘sakramentaliów’¹. Istnieje bowiem pewne „zewnętrzne” podobieństwo z sakramentami. Sobór Watykański II w konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium* wyjaśnił rozumienie sakramentaliów w następujący sposób:

„60. Oprócz tego święta Matka Kościół ustanowił sakramentalia. Są to znaki święte, które z pewnym podobieństwem do sakramentów oznaczają skutki, przede wszystkim duchowe, a osiągają je przez modlitwę Kościoła. Przygotowują one ludzi do przyjęcia głównego skutku sakramentów i uświęcają różne okoliczności życia.

61. Tak więc liturgia sakramentów i sakramentaliów sprawia, że prawie każde wydarzenie życia odpowiednio usposobionych wiernych zostaje uświęcone przez łaskę, wypływającą z paschalnego misterium Męki, Śmierci i Zmartwychwstania Chrystusa, z którego czerpią swoją moc wszystkie sakramenty i sakramentalia; w ten sposób niemal każde godziwe użycie rzeczy materialnych może zostać skierowane do uświęcenia człowieka i uwielbienia Boga”².

¹ Por. M. LÖHRER, *Sakramentalien*, w: *Sacramentum Mundi* IV, 1969, s. 341-347.

² Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje, Pallottinum - Poznań 2002, s. 63-64.

Sakramentalia mają swój początek w Starym Testamencie³, w chwale Boga, która rozlewa się w błaganiu o Jego błogosławieństwo. Jednakże Stary Testament nie przedstawia jedynie Boga jako tego, który błogosławi, lecz zna również ludzi, którzy błogosławią. Ludzie ci odwołując się do chwały manifestacji mocy Boga, uznają swoją zależność od Jego błogosławieństw i proszą Go o dodatkową konkretną interwencję o charakterze zbawczym. Te błogosławieństwa już w Starym Testamencie przyjęły stylizowaną formę. Formuły błogosławieństwa nie odnosiły się tylko do ludzi, ale także do rzeczy, jak pokarmu i napoju lub pól i zbiorów. Wszystkie błogosławieństwa dotyczyły dostatniego i długiego życia, które dla wierzącego człowieka nie były niczym innym, jak uczestnictwem w właściwym życiu Boga.

Nowy Testament, począwszy od listów św. Pawła, zna owe stylizowane błogosławieństwa, traktując je w pewnym sensie jako dziedzictwo judaizmu. Miejsce 'pokoju' hebrajskiego błogosławieństwa zastępuje chrześcijańska 'łaska'. Teologicznym podłożem, zarówno w Starym jak i Nowym Testamencie, jest wyraźne przekonanie o skuteczności wypowiedzanego słowa. Również Nowy Testament zachował głębokie pragnienie błogosławieństwa dla uczestnictwa w życiu Boga. To właśnie znaczy 'łaska'.

Z tego biblijnego fundamentu rozwinęło się w chrześcijaństwie bardzo dużo poświęceń i błogosławieństw. Towarzyszą im jednak trzy powtarzające się ryzyka: (1) pokusa rozdzielania dualistycznie Bożego stworzenia w sektorze sakralnym i świeckim, i sakralizowania niemal wszystkiego, co było tylko możliwe; (2) błędne wierzenie, że złe moce wyzwoliłyby z ludzi, którzy dobrowolnie się im poddali, niebezpieczną autonomiczną moc, która powinna być egzorcyzmowana za pomocą rytów; (3) przesąd, że błogosławieństwo sprawia wchodzenie w ludzi i rzeczy pobłogosławione magicznej pozytywnej mocy⁴.

W tym miejscu trzeba zauważyć, że praktyka błogosławieństw jest doświadczeniem wspólnym niemal całemu chrześcijaństwu. Chociaż Reformacja stanowczo przeciwstawiła się „przesądom” i nadużyciom, to jednak w reformowanym chrześcijaństwie często były i są utrzymywane błogosławieństwa osób i rzeczy. Stosowane są liturgiczne błogosławieństwa

³ Por. R. SCHMID, *Segnen und Weihen in der Bibel*, w: J. BAUMGARTNER (red.), *Gläubiger Umgang mit der Welt*, Zürich - Freiburg 1976, s. 13-29.

⁴ Por. R. KACZYNSKI, *Die Sterbe- und Begräbnisliturgie*, w: B. KLEINHEYER, E. v. SEVERUS, R. KACZYNSKI, *Gottesdienst der Kirche. Handbuch der Liturgiewissenschaft*, t. 8: *Sakramentliche Feiern II*, Regensburg 1984, s. 233-274.

osób za pomocą ulubionych formuł z Lb 6, 24-26 i 2 Kor 13, 13, a oprócz tego poświęcenia kościołów⁵. Oddzielone od Rzymu Kościoły wschodnie przewyższają Kościół rzymski w użyciu znaków krzyża, poświęconego oleju, kadzidła i poświęconej wody.

Nowy Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku mając na uwadze encyklikę Piusa XII *Mediator Dei* z 1947 roku, widzi różnicę pomiędzy sakramentami i sakramentaliami w fakcie, że sakramentalia nie działają w mocy aktualizowanego dzieła zbawczego Jezusa Chrystusa (*ex opere operato*), lecz w mocy wstawiennictwa Kościoła (*ex opere operantis Ecclesiae*)⁶. Naturalnie należałoby dodać, że wstawiennictwo Kościoła można otrzymać jedynie w mocy Ducha Świętego. Prawo kanoniczne Kościoła katolickiego przyznaje duże znaczenie kompetencji kościelnej władzy w udzielaniu sakramentaliów⁷.

W tradycji sakramentalia były odróżniane od poświęceń i błogosławieństw. Poświęcenie oznaczało, że osoby, rzeczy lub miejsca były usuwane z ich świeckiego przeznaczenia i symbolicznie były ukierunkowane na Boga. Błogosławieństwo oznaczało modlitwę Kościoła dla zbawczej interwencji Boga nad tym, który jest błogosławiony. Na przykład miejscami poświęconymi (konsekrowanymi) są kościoły i cmentarze; rzeczami konsekrowanymi są ołtarze, dzwony; osobami konsekrowanymi są opat i ksieni. Miejscami pobłogosławionymi mogą być: dom, tereny rolnicze; osobami pobłogosławionymi: chorzy, młode małżeństwa; rzeczami pobłogosławionymi: samochody, ziola, owoce, itp.

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku używa następujących terminów: *consecratio* - poświęcenie osób, połączone z namaszczeniem olejem; *dedicatio* - poświęcenie miejsc i rzeczy, połączone z namaszczeniem olejem; *benedictio (constitutiva)* - poświęcenie (zmiana czystego świeckiego przeznaczenia) osób, miejsc i rzeczy bez namaszczenia olejem. Tylko biskupi lub kapłani mogą dokonywać tych błogosławieństw⁸. Motyw jest wyraźny, gdyż przy takich okazjach winna się objawiać władza Kościoła. Biskup może również anulować jakies poświęcenie (np. jeśli jakiś kościół ma być sprzedany).

⁵ Por. B. NADOLSKI, *Sakramentalia w Kościołach protestanckich*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 46 (1993), nr 2, s. 72-78.

⁶ Por. *Breviarium fidei*, oprac. S. GŁOWA SJ, I. BIEDA SJ, Księgarnia Św. Wojciecha, Poznań 1989, s. 362-363; *Codex Iuris Canonici - Kodeks Prawa Kanonicznego*, Pallottinum 1984 [KPK], kan. 1166.

⁷ Zob. KPK, kan. 1167.

⁸ Zob. KPK, kan. 1169, 1206 i n.

Błogosławieństwa można podzielić na konstytutywne oraz inwokacyjne. Na mocy tych pierwszych, podobnie jak w przypadku konsekracji czy poświęcenia, osoby lub rzeczy stają się narzędziem kultu Bożego. I tak dzieje się na przykład w odniesieniu do obrazów, różańców, medalików... Natomiast w ramach błogosławieństwa inwokacyjnego (*benedictio invocativa*) podczas przewidzianej odpowiednim obrzędem modlitwy uprasza się Boga o określone dary. *Benedictiones* winny być dokonane przez biskupa lub proboszcza, kapłana lub jakiegoś diakona, jeśli są one połączone z przepowiadaniem lub z sakramentalną celebracją.

Z teologicznego punktu widzenia wezwanie Boga w błogosławieństwie nie posiada większej skuteczności, jeśli jest dokonane przez kapłana. W przeciwnym razie byłby to przejaw magicznego traktowania modlitwy. Pod tym względem nawet papieskie błogosławieństwo nie ma większej skuteczności aniżeli błogosławieństwo rodziców udzielone swoim dzieciom.

Rzymski Rytuał z 1984 roku⁹ zawiera ważne potwierdzenia teologiczne i praktyczne. Widzi on w błogosławieństwach uznanie, że wszystko jest przepełnione zbawczą obecnością Boga. Stara się on przedstawić błogosławieństwa jako liturgię Kościoła, wyrażając życzenie, żeby były one połączone przynajmniej z liturgią Słowa i ze wspólnotową modlitwą. Mogą być błogosławione tylko rzeczy służące do realizacji jakiegoś określonego dobra i nie są przeznaczone do podwójnego użycia. Chodzi o to, by wykluczyć wszelką niejednoznaczność, która budziłaby zastrzeżenia natury religijnej i moralnej. Błogosławieństwo broni jest zabronione przez Kościół zabronione, podobnie jak od 1947 roku błogosławieństwo politycznych emblematów.

Sakramentalia nie są więc w świetle teologii zwykłymi znakami. Są one liturgicznymi akcjami z fundamentalną strukturą epiklezy (lub anamnezy i epiklezy)¹⁰. Jeśli w zbawczej relacji pomiędzy Bogiem i ludźmi są także obecne rzeczy lub miejsca, to jest to przejaw wiary Kościoła, że nie tylko ludzie, ale całe stworzenie wychwała Boga jako swego Stwórcę i Zbawiciela.

⁹ Polska wersja językowa tekstu łacińskiego została opracowana przez Konferencję Episkopatu Polski, otrzymując potwierdzenie Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów w dnia 6 XI 1990 r. Ostatecznie przyjęła postać księgi: *Obrzędy błogosławieństw dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, oprac. Komisja Episkopatu do spraw Liturgii i Duszpasterstwa Liturgicznego, Księgarnia św. Jacka, Katowice 1994.

¹⁰ Por. J.-M. R. TILLARD, *Benedizione, sacramentalità, epiclesi*, „Concilium” 2/1985, s. 132-150. W modlitwie zwróconej do Ducha Świętego wraz z błogosławieństwem zawsze wyciśnięta jakaś duchowa pieczęć. Por. tamże, 141.

Bibliografia

- Breviarium fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła*, oprac. S. GŁOWA SJ, I. BIEDA SJ, Księgarnia Św. Wojciecha, Poznań 1989, s. 362-363.
- Codex Iuris Canonici - Kodeks Prawa Kanonicznego*, Pallottinum 1984.
- KACZYŃSKI R., *Die Sterbe- und Begräbnisliturgie*, w: B. KLEINHEYER, E. v. SEVERUS, R. KACZYŃSKI, *Gottesdienst der Kirche. Handbuch der Liturgiewissenschaft*, t. 8: *Sakramentliche Feiern II*, Regensburg 1984, s. 233-274.
- Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*, w: *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Pallottinum - Poznań 2002, s. 48-78.
- LÖHRER M., *Sakramentalien*, w: *Sacramentum Mundi IV*, 1969, s. 341-347.
- NADOLSKI B., *Sakramentalia w Kościołach protestanckich*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 46 (1993), nr 2, s. 72-78.
- Obrzędy błogosławieństw dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, oprac. Komisja Episkopatu do spraw Liturgii i Duszpasterstwa Liturgicznego, Księgarnia św. Jacka, Katowice 1994.
- Rituale Romanum ex Decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum. Ordo exsequiarum*, Editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis MCMLXIX.
- SCHMID R., *Segnen und Weihen in der Bibel*, w: J. BAUMGARTNER (red.), *Gläubiger Umgang mit der Welt*, Zürich - Freiburg 1976, s. 13-29.
- TILLARD J.-M. R., *Benedizione, sacramentalità, epiclesi*, „Concilium” 2/1985, s. 132-150.

COMMENTI DEL TEOLOGO SUI SACRAMENTALI

R i a s s u n t o

Il concetto di ‘sacramentali’ risale alla chiarificazione del concetto di sacramento nel secolo XII. Il Concilio Vaticano II nella Costituzione liturgica *Sacrosanctum Concilium* (numeri 60 e 61) ha spiegato cosa si intende per sacramentali. I sacramentali hanno la loro origine nell’ebraismo. Tutte le benedizioni

riguardarono una vita ricca e lunga, che per l'uomo credente non era altro che partecipazione alla vita propria di Dio.

L'Antico Testamento conosce abbondantemente delle benedizioni stilizzate. Anche nel Nuovo Testamento è rimasto il desiderio profondissimo della benedizione per la partecipazione alla vita di Dio. Da questo fondamento biblico si sviluppò nel cristianesimo una quantità di consacrazioni e benedizioni.

Il nuovo diritto canonico cattolico del 1983 vede la differenza tra sacramenti e sacramentali nel fatto che i sacramentali non operano in forza dell'opera salvifica di Gesù Cristo attualizzata (*ex opere operato*), ma in forza dell'intercessione della Chiesa (*ex opere operantis Ecclesiae*) (*Codex Iuris Canonici* 1983, can. 1166).

Nella tradizione i sacramentali vengono distinti in consacrazioni e benedizioni. Consacrazione significava che persone, cose o luoghi vengono sottratti alla destinazione profana e simbolicamente vengono orientati solo a Dio. Benedizione significava la preghiera della Chiesa per un intervento salvifico di Dio su colui che è benedetto.

I sacramentali sono azioni liturgiche con la struttura fondamentale dell'epiclesi (o dell'anamnesi e dell'epiclesi). Se in questo evento dialogico tra Dio e gli uomini sono coinvolti cose o luoghi, allora si esprime la sollecitudine per le cose della creazione, ma anche la fede che tutte le cose buone della creazione insieme con gli uomini glorificano Dio presente in mezzo a loro.

THEOLOGIAN'S COMMENTS ON SACRAMENTALS

S u m m a r y

The concept of 'sacramentals' dates back to the clarification of the concept of sacrament in the 12th century. The Second Vatican Council in the liturgical Constitution *Sacrosanctum Concilium* (numbers 60 and 61) explained what is meant by sacramentals. Sacramentals have their origin in Judaism. All blessings concerned a rich and long life, which for the believer was nothing other than participation in the life of God.

The Old Testament knows plenty of stylised blessings. Even in the New Testament, the deepest desire for blessing for participation in the life of God has remained. From this biblical foundation, a number of consecrations and blessings developed in Christianity.

The new Catholic Canon Law of 1983 sees the difference between sacraments and sacramentals in the fact that sacramentals do not operate by virtue of

the salvific work of Jesus Christ actualized (*ex opere operato*), but by virtue of the intercession of the Church (*ex opere operantis Ecclesiae*) (*Codex Iuris Canonici* 1983, can. 1166).

In tradition, sacramentals are distinguished into consecrations and blessings. Consecration meant that people, things or places are removed from their profane destination and are symbolically oriented only to God. Blessing meant the prayer of the Church for a salvific intervention of God on the one who is blessed.

Sacramentals are liturgical actions with the fundamental structure of the epiclesis (or anamnesis and epiclesis). If things or places are involved in this dialogic event between God and men, then concern for the things of creation is expressed, but also the faith that all the good things of creation together with men glorify God present among them.

Parole chiave: sacramentali, sacramento, consacrazione, dedicazione, benedizione, liturgia della Chiesa

Keywords: sacramentals, sacrament, consecration, dedication, blessing, liturgy of the Church

Słowa kluczowe: sakramentalia, sakrament, poświęcenie, dedykacja, błogosławieństwo, liturgia Kościoła